

KLUG OTTÓ*

Egy szepességi család emlékeiből

A ma Szlovákiához tartozó Szepesség (Spiš), a hegyekkel és völgyekkel, műemlékekkel és bányákkal teletűzdelt festői vidék számos jelentős alkotót adott Magyarországnak (pl. PETZVAL JÓZSEFet). A területre – éppen ércvagyona miatt – már a 14-15. században megkezdődött német területről – elsősorban Szászországból – telepések behívása, bevándorlása. Ezek a családok részben iparosok, részben bányászok és kohászok voltak. Abban az időben e két utóbbi szakma még nem különült el olyan élesen egymástól, mint napjainkban.

Történetünk is ekkor kezdődik, amikor Iglón (e megnevezése a 14. század végén tűnik fel, addig Szász-Újfalunak nevezték), amelyet németül *Zipser Neudorf*-nak, szlovákul *Spišská Nová Ves*-nek neveznek, 1389-ben a város esküdtjei között említik KLUG JÁNOST a fennmaradt legrégibb városi jegyzőkönyvben. Később, 1412-ben tűnik fel KLUG PÉTER neve, aki 2,5 lat adót fizetett udvara után (ez 1896-ban 3,38 aranyforint értéket jelentett)[1]. A városi archívumban az évszázadok során még egyszer-kétszer előbukkan a Klug név a közepesen gazdag családok között, bár lényegében mindig csak egy család viselte ezt a nevet.

1823-ban született meg az akkor élő KLUG PÉTER pékmeser NÁNDOR (Ferdinand) nevű fia, aki bár először apai szakmáját tanulta, de baráti köre révén az 1840-es években mindinkább a bányászat felé fordult érdeklődése. Barátaiktól – akik a *selmecbányai Akadémián* tanultak – elkérte jegyzeteiket és magánúton megtanulta az elméleti tárgyakat. Apja, látva ezt az érdeklődést és szorgalmat, végül is biztosította a költségeket, hogy fia Selmecbányán beiratkozzék az Akadémiára, ahol a gyakorlati tárgyakat is megtanulta és eredményesen vizsgázva bányamérnök lett. Munkahelye az Igló-közei *Kotterbachon* (magyarul *Ötösbánya*, szlovákul *Rudňany*) volt, az ottani – akkor még nem túl régóta, de kb. 1990-ig (!) működő vasércbányában. Egész életét ott töltötte és aktív tevékenységét befejezve költözött vissza Iglóra, ahol 88 éves korában, 1911-ben hunyt el (sírja mindmáig látható az iglói temetőben).

A bányamérnöknek három gyermeke volt: II. NÁNDOR (Ferdinand Lajos), I. OTTÓ és AURÉLIA. Közülük az 1845-ben Kotterbachon (azaz Ötösbányán) született fiú választotta a természettudományos pályát, másik fia (Ottó) jogász lett és Szepes vármegye állandó választmányának tagja, valamint városi tanácstagja volt, 1896-tól pedig Igló városi ügyésze lett. E funkciójában a szepesi bányatársulatok ügyészi teendőit is ellátta [2] és mivel bányaügyekkel is foglalkozott, az *Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület* tagja is volt közel 20 éven keresztül.

II. Nándor érdeklődése az emberek gyógyítása felé fordult. Az iglói evangélikus gimnázium elvégzését követően tanulmányait a bécsi, majd a pesti egyetemen végezte és 1870-ben orvos-

* Az Országos Műszaki Múzeum Öntödei Múzeuma, 1022 Budapest, Bem utca 20.

sebészi és szülésmesteri oklevelet nyert. Már orvostanhallgató korától foglalkozott az élettannal, amely területen több pályadíjat is nyert. Így fordult felé professzora, JENDRASSIK JENŐ figyelme, és 1871-ben maga mellé vette tanársegédként. Kutatómunkája nyomán II. Nándor 1874-ben orvosi fizikából magántanári képesítést szerzett, majd 1876-ban LUDWIG professzornak – a modern élettan megteremtőjének – lipcsei intézetében dolgozott. Visszatérve Lipcséből, 1877-ben nyilvános rendkívüli tanár lett és 1878 végén a *kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen* az élet- és szövettan nyilvános rendes tanárává nevezték ki.

Kolozsvárott tehát önálló hatáskört nyert, de kezdetlegesen felszerelt intézetet kapott és igen szerény – évi 500 Ft – fenntartási költséget. Ennek ellenére intézetében élénk tudományos életet alakított ki.

1891-ben a Jendrassik halálával megürült budapesti tudományegyetem élettani tanszékére hívták meg, ahol folytatta korábbi kutatási és iskolateremtő tevékenységét. Budapesti tanárkodásának idején, 1907-ben vesztette el fiát (III. NÁNDORT), ezenkívül saját betegsége is felőrölte erejét, míg 1909 májusában szívgyengeségben elhunyt.

Klug professzor tevékeny szakíró is volt: tankönyvén kívül [3] 39 értekezésben és 61 közleményben tájékoztatott kutatásairól. Helyes érzékkel választott kutatási feladatokat, amelyeknek közvetlen gyakorlati jelentőségük is volt. 1872-ben az emlősök fülcsigájára vonatkozó tanulmányát, 1875-ben a közvetett látással kapcsolatos munkáját mutatta be a *Magyar Tudományos Akadémia III. osztályának* ülésén. 1896-ban a *Természettudományi Társulatban* 10 előadásból álló sorozatban ismertette az érzékszervek élettanának egész területét [4]. További munkásságában jelentős helyet foglalt el a szív és a vérkeringés élettana. Többször foglalkozott a szívlökés mechanikájával és a szívkamra összehúzódásának lefolyásával.

1890-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. Székfoglalójában az enyvet és reakcióit, valamint emésztődési folyamatát taglalta. Rámutatott arra a szerepre, amit az enyv a szervezet anyagforgalmában játszik, beleértve raktározódását a kötőszövetben. 1894-ben az MTA rendes tagjává választották. Ekkori székfoglalójában a pepszin-emésztés föltételeinek kísérleti tanulmányozásáról szólt.

Az anyagforgalom élettanában tanítványaival együtt folytatott vizsgálatainak tapasztalatait összefoglaló munka alakjában tette közzé előbb 1896-ban németül, majd 1904-ben magyarul [5]. „*Az emberélettan tankönyve*” kétkötetes munkát a *Magyar Orvosi Könyvkiadó* 1888-ban már megjelentette [3]. Ez a tankönyv annyira szükséges volt, hogy első kiadása négy év alatt elfogyott és 1895-ben már átdolgozott, második kiadása jelent meg [6].

Az oktatási területhez tartozott, hogy 1905-ben a gyakorlatok jobb megértéséhez ún. észlelőkönyvet adott ki, amelybe a hallgatók észleléseiket rögzítették. E kezdeményezés olyan sikeres volt, hogy 4 év alatt három kiadást ért meg!

Oktatási vonalon a kolozsvári egyetem orvoskari dékánja volt 3 alkalommal, majd az 1889/1890. évben az egyetem rektori tisztét is betöltötte. Budapesten két alkalommal ugyancsak az orvoskar dékánjaként is dolgozott. Több tudományos egyesület munkájában is rendszeresen részt vett. 1904-ben a királytól – munkája elismeréseként – *magyar nemesi rangot*, majd 1909-ben *udvari tanácsosi címet* kapott [4].

Fia, III. Nándor (Ferdinand Gusztáv) 1874-ben született és ugyancsak az orvosi pályát választotta. Rövid élete alatt előbb a gyomoremésztés élettanával foglalkozott és 1895-ben erről írt dolgozatával lépett a nyilvánosság elé [7]. A későbbiekben, 1898-tól a fül-, orr-, gégeszakorvosi területet választotta munkaterületének és már az 1900-as évek legelején orvosegyetemi magántanári képesítést szerzett. Publikációi is – részben németül – főként a fülgyógyászat köréből kerültek ki. 1907-ben, alig 33 évesen, tüdőgyulladásban hunyt el.

Húga, JOLÁN ugyancsak orvoshoz: HEIM PÁLhoz ment feleségül, így a család orvosi hagyományai – oldalágon – folytatódtak.

III. Nándor fia, IV. NÁNDOR 1903-ban Budapesten született és mivel igen korán elvesztette édesapját, érdeklődése – talán az I. világháború hatására – a gépek irányába fordult. A középiskola (Trefort utcai gimnázium) elvégzése után a *Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemre* iratkozott be és 1926-ban ott gépészmérnöki oklevelet nyert. Golyóscsapágyakkal foglalkozó cégnél kapott munkát, részben ennek is köszönhető, hogy érdeklődése a sokoldalúan és sokfelé felhasználható gépalkatrész felé fordult. Tapasztalatait és bűvárkodásának eredményeit az 1929-ben megjelent könyvében foglalta össze [8]. Az 1930-as évek második felében műszaki irodát nyitott, majd a II. világháború után újra állást vállalt – ezúttal a *Magyar Optikai Műveknél*, ahol előbb szerszámszerkesztőként, majd a szabványosítási osztály vezetőjeként dolgozott. Mivel a vállalat javarészt hadiüzem volt, így további publikációkra nem volt lehetősége. Rendkívül mozgékony, minden iránti – de idős korában főként a magyar történelem iránti – érdeklődése csak 1982-ben bekövetkezett halálával szűnt meg.

IV. Nándor fia: II. OTTÓ (1934) és unokája III. OTTÓ (1970) munkáját ugyancsak a természettudomány iránti érdeklődés motiválta. Mindketten vegyészmérnöki oklevelet szereztek, majd az idősebb Leningrádban nyerte el a *kémiai tudományok kandidátusa* fokozatot, fia pedig a svédországi *Luleå Műszaki Egyetemén* szerezte meg a *Ph.D.* minősítést [9, 10]. Másik unokája, VIKTÓRIA (1972) a természettudományok másik vonalán, *kertészmérnöki* és később *kémia-biológiai pedagógusi* oklevelet szerzett.

Még kiegészítésképpen megjegyezhetjük, hogy III. Nándor felesége – mivel férje, majd apósa halála után támasz nélkül maradt – ismét férjhez ment (több évi özvegység után 1913-ban) WESZELSZKY GYULÁHOZ, aki vegyész volt és az 1910-es évektől foglalkozott a radioaktivitással [11, 12], a gyógyszerészek kémiai képzésével [13], és a budapesti gyógyforrások kémiai összetételének vizsgálatával. E munkái közben az *egyetemi magántanári* képesítést is megszerezte. Munkás élete 1940-ben ért véget.

A család oldalágán, a Heim vonalon az orvosi érdeklődés csak közvetetten érvényesült. Heim Pál lánya, KATALIN a gyermekorvos tudósspecialistához: GÖRGÉNYI-GÖTTSCHE OSZKÁRhoz ment feleségül, míg fia, HEIM ERNŐ (1904–1978) építésmérnök lett. Az ő nevéhez fűződik a Rákóczi út – sajnos félbemaradt – árkádosítása a nagyobb gépkocsiforgalom átteremtése érdekében.

Röviden ennyit lehetne a szepesi eredetű, de Budapestre átszármazott család történetéből felvázolni. A közel 200 év története, mint látható, nem volt egyenesen ívelő családtörténet, de mégis nyugodtan állíthatom, hogy a bemutatottak valamennyien hozzájárultak – kisebb vagy nagyobb mértékben – országunk és a magyar orvosok, illetve mérnökök hírének öregbítéséhez.

A család műszaki érdeklődésű tagjainak volt egy jelmondata: „*A magyar mérnök minden műszaki témát megért és igyekszik a műszaki feladatot a legjobban megoldani.*” Ehhez tartottuk és tartjuk magunkat a jövőben is.

IRODALOM

- [1] Münnich S.: Igló királyi korona- és bányaváros története. Igló, 1896.
- [2] Telléry Gy.: Igló könyve, Igló, 1909.
- [3] Klug N.: Az emberélettan tankönyve I-II. Budapest, 1888.
- [4] Klug N.: Az anyagforgalom élettana. Budapest, 1896.
- [5] Klug N.: Az anyagforgalom élettanának újabb haladásáról Budapest, 1904.
- [6] Klug N.: Az emberélettan tankönyve, II. Átdolg. kiadás. Budapest, 1895.
- [7] Klug N. ifj.: Orvosi Hetilap, 39. No. 35. (1895).
- [8] Klug N.: A gördülő csapágyak. Budapest, 1929.
- [9] Klug O.: Primenyenije fiziko-himicseszkih metodov dlja analiza gallija. Leningrád, 1966.
- [10] Klug O.: Phtalate adsorption on alumina, Luleå, 1998.

- [11] *Weszenszky Gy.*: A radioaktivitás. Budapest, 1917.
- [12] *Weszenszky Gy.*: A rádium és az atomelmélet. Budapest, 1925.
- [13] *Weszenszky Gy. – Millner T. – Kőszegi D.*: *Chemia* (A gyógyszerészet tankönyve 1. Kötet). Budapest, é.n.
- [14] *Udránszky L.*: Természettudományi Közlöny, 41. No. 439. 593. (1909).